

„A magyar nyelv honfoglalás előtti török jövevényszavainak háttere, eredete nem érthető meg a mongol nélkül.”

2018. március 18. 12:41 - [nemzetikonyvtar](#)

Róna-Tas András előadásával [március 21-én folytatódik az Orientalisták az OSZK-ban](#) c. előadássorozatunk. Az előadás a kitan írás és nyelv megfejtésének történetét és mai állását mutatja be, majd a kitan nyelv egy-két váratlan és szenzációszámba menő sajátosságát ismerteti.

Professzor urat nem csak a szenzációkról kérdeztük.

Ligeti Lajos 1920-as évek végén tett belső-mongóliai expedíciója során kezdte értelmezni a kitan feliratokat. Hogyan került egy magyar kutató erre a területre? Mit tudott akkor, és mit tud most hozzátenni az eredményekhez egy másik kultúrából, másik nyelvből érkező kutató?

Ligeti Lajos királyi gyűrével doktorált a budapesti egyetemen. Az akkori kultuszminister, Klebelsberg Kuno a kitüntetés átadásakor megkérdezte, hogy állást vagy külföldi ösztöndíjat kér-e. Ligeti az ösztöndíjat választotta, és három évig 1925-től Párizsban tanult. Mesterétől, Paul Pelliot-tól hallott először a kitanokról, a kitan írásról és nyelvről. A kitan nyelv helyét másokkal együtt Pelliot határozta meg, megállapítva, hogy az a mongollal rokon. Bár a kitan írás említése korai, néhány jele már 1842, Bicsurin munkája, óta több ízben felbukkant európai publikációkban, az első két kitan feliratot 1923-ban azonosította Louis Kervyn. Kervyn pekingi publikációját még abban az évben ismertette a T'oung Pao nevű tudományos folyóirat amelyhez Pelliot számos jegyzetet írt. Pelliot ez után több cikkben foglalkozott a kitanokkal, s Ligeti itt ismerte meg a kitan problematikát. Miután Ligeti hazatért Budapestre, nem kapott állást, azonban a Kultuszminisztérium és az Akadémia támogatásával elnyert egy keleti útra szóló ösztöndíjat. 1928-ban publikált munkatervében már szerepelnek feliratok; így ír: „Az utamba kerülő valamennyi inskripcióról (a már ismertekről is) pacskolatot és fényképet készíték” (Ligeti 1928/1979, p. 4). 1929-ben jelent meg az Akadémia Értesítőjében Ligeti első beszámolója, melyben már örömmel jelenti, hogy „beszereztem néhány klisé-levonatot a Ker által felfedezett és a Bulletin Catholique de Pekinben közölt egyik [kitan] feliratról, amelyek jóval olvashatóbbak, mint magában a Bulletinben megjelent másolat” (1929/1979, p. 9). Megemlíti még egy jade tárgyat, amelyen 11 kitan jegy volt, s amelyről szintén levonatot készített.

Párizsi tanulmányainak kitaj vonatkozású eredményeit már 1927-ben kiadja. (Magyar Nyelv 1927 293-310). Ez az első összefoglaló bemutatása a kitan problémáknak. Ismerteti a kitanokra vonatkozó forrásokat, a kitan történelem fő vonásait, majd áttér a kitan nyelvemlékekre. Ismerteti, hogy a kitanoknak két írása volt a „nagy írás” és a „kis írás”. Ez utóbbiról azt írja, hogy „lényegében azonos volna a szogd eredetű ujgur írással” (1927/1979, 191). Hozzáteszi, hogy „Kitaj nyelvemlék ezzel a szogd-ujgur eredetű kis kitaj írással ezideig nem került elő...”. Ezt Ligeti még nekünk 1953-ban is így tanította. Ez azonban tévedés volt, a Kervyn által publikált felirat kis kitan írással készült. Ligeti világosan állást foglalt a kitan mongol jellege mellett, amit nem kis tudósok, közöttük K. Menges vitattak. Ligeti óriási érdeme a kitanra vonatkozó ismeretek első szisztematikus összeállítása. Sajnálatos, hogy ez a munkája csak magyar nyelven jelent meg, és gyakorlatilag ismeretlen maradt. Ligeti idejében a kétfajta kitan írás még megfejtetlen volt, a kitan nyelvről való ismeretek forrása akkor csak a kínaiul írott forrásokban volt található. Ezeket aknáztta ki Pelliot és Ligeti. A mai kutató teljesen más helyzetben van, és erről fog szólni az előadásom.

Ha tetszett,
kövesd a blogot!

Munkássága: kutatási területe a tibeti, a mongol és a csuvas nyelv, valamint a magyar őstörténet és magyar nyelv török vonatkozásai.

Jelentős eredményeket ért el a honfoglalás előtti magyar–török kapcsolatok kutatásában, illetve a magyar nép kialakulása és az államalapítás kérdésében. Fontosak a keleti nyelvek nyelvjárásaival kapcsolatos kutatásai is. A tibetológia területén a tibeti nyelvtörténet alapjait, a tibeti nyelvjárások rendszerét és a modern tibeti nyelv fonémáinak alakulását vizsgálta. A mongolisztika területén a dariganga nyelvjárás, valamint a nomád népek néprajzának kérdéseivel és leírásával foglalkozik. Turkológiai kutatásaiban a csuvas nyelv történetét és forrásait, illetve a török nyelvek területén elfoglalt helyét vizsgálja. Emellett az őstörök nyelv helyreállítását kísérte meg.

Több mint háromszázötven tudományos mű szerzője vagy társszerzője, ebből száznál több publikációja idegen nyelven jelent meg.

Mennyiben más a digitalizáció korában a kutató élete? Az eredeti kézirattal vagy a digitalizálttal dolgozik-e? Van-e különbség? Egyáltalán vannak-e már digitalizálva nyelvi emlékek?

A digitalizáció nagy lépés előre a nagyméretű szövegtárak feldolgozásában. Mint erre majd az előadásomban ki fogok térni, míg Ligeti idejében két nagy és egy kis kitan felirat volt ismert, jelenleg 44 nagy feliratot és 17 kis feliratot tartunk számon csak az ún. kis kitan írással. Ennek a 61 feliratnak elkészült a digitalizációja. Az így rögzített anyag több mint százezer adatból áll, amely tízezer címszó alá van csoportosítva. Az adatbázis segítségével elkészült a feliratok indexe, amely minden kitan szóról rögzíti, hogy melyik felirat hányadik sorában a hányadik helyen található. Ez az index jelenleg két példányban létezik, az egyik a Kínai Köztársaság Kitan Kutatócsoportjában, a Belső-Mongol Köke Kotában (Höhhöt) van, a második példányt nekem küldték meg. Ez az index még nem teljesen kész, kisebb szerkesztési és technikai munkák még hátra vannak, ezeken dolgozunk. Ha kész lesz, a kínai kollégák publikálni kívánják. Ez a fajta digitalizálás a nagy szövegmennyiséget könnyen kezelhetővé teszi, de nem fejt meg.

Mit jelent a tudományos életben egy szencziószámra menő sajtóság, ahogy az előadásának beharangozójában írta? El lehet érni, hogy egy átlagos érdeklődő ember is felkapja rá a fejét?

Egy korábban megfejtetlen írás és nyelv megfejtése mindig érdeklődést kelt. A kitanok 907 és 1125 között egy nagy és önálló birodalmat hoztak létre a mai Kína északi felében. Ennek a birodalomnak eddig csak kínai nyelvű forrásai voltak ismeretesek. A most megfejtés alatt álló kitan feliratok egy eddig ismeretlen nyelv megfejtését teszik lehetővé. A kitan nyelven írott történeti források segítségével pedig a történelem egy eddig ismeretlen részét lehet felfedezni és rekonstruálni. Mint erre akadémiai székfoglalómban rámutattam, a nomád kitanok nagyjából akkor foglalták el Észak Kínát, és létesítettek egy új birodalmat, mint amikor a magyarok a steppe másik végén elfoglalták a Kárpát-medencét és alapítottak új országot. A két honfoglalás közös és eltérő vonásainak vizsgálata az egyetemes középkor és néptörténet számára számos kérdést állít új megvilágításba, mint például a vándor és letelepült életmód átmenetei, városok keletkezése, kereskedelem, hatalmi szerkezetek, törzsek és nemzetségek viszonya.

A magyar nyelv keleti hátterének kutatását mennyire segíti a kitan nyelv ismerete?

Jobban mint gondolnánk. Előadásom utolsó részében hét megfejtett kitan szó magyar vonatkozását fogom bemutatni. A magyar nyelv honfoglalás előtti török jövevényszavainak háttere, eredete nem érthető meg a mongol nélkül. Ezt a mongol hátteret a magyar nyelv török jövevényszavairól írott monográfiámban részletesen tárgyalom, azonban a kitan adatok nélkül. Mivel ma már tudjuk, hogy a kitan egy mongol nyelv, lépésről lépésre kitágul a magyar nyelv török elemeinek eurázsiai háttere.

Önálló jelentéssel bíró szó- és szótagjelekről, toldalékok önálló jeleiről, kis és nagy kitan írásról olvashatunk, eléggé bonyolultnak tűnik a rendszere. Össze lehet egyáltalán hasonlítani a magyarral?

Az ún. „nagy kitan írás” egyelőre alig van megfejtve. Az írás alapelvét ismerjük, s az lényegében azonos a kínai írással. Egy szó vagy alakotani egység egy jel. Ez nagyon nehezíti a megfejtést. 2017-ben jelent meg az első olyan tudományos cikk, kínai szerzőtől, Magyarországon angolul, amely a „nagy kitan írás” és a „kis kitan írás” összefüggéseit tárgyalja.

A kis kitan írás teljesen más elvre épül. Gyakorlatilag szótagírásnak lehet felfogni. A több mint 500 ismeretes írásjel egy része csak alakváltozat. Valóban vannak szójelek, de ezek olyan szavakat jelölnek, amelyeknek a jelentését már ismerjük, de a kiejtését még nem. Ezeknek a szójeleknek már több mint felét sikerült megfejtetni, tudjuk a kiejtésüket. A nehézséget, többek között az jelenti, hogy a kis kitan írás a korabeli kínai hang és szótagszerkezetet vette alapul, holott maga a nyelv ettől lényegesen eltért. Kissé hasonlít ez ahhoz, ahogy magyar nyelvet az Árpád-korban a latin betűvel rögzítették, az sem volt mindig alkalmas magyar nyelv sajátosságainak visszaadására. Ezért a kitan nyelv megfejtéséhez jól kell ismerni a korabeli kínai nyelvet, pontosabban a beszélt nyelvjárásokat. Természetesen elengedhetetlen a mai mongol nyelvek és a mongol nyelvtörténet ismerete, hiszen a kitan a mai mongol nyelvekkel mintegy unokatestvéri viszonyban van. Mindezek figyelembevételével azonban jó megközelítéssel tudjuk rekonstruálni a kitan szavakat, kiejtésüket, ragozásukat, képzőiket. Az így felszínre bukkanó kitan nyelv jól hasonlítható más nyelvekkel így a magyarral is.

f FACEBOOK

Egy steppei nép ismeretlen írásának és nyelvének megfejtése

Egy steppei nép ismeretlen írásának és nyelvének megfejtése

[Eloolvasom itt: facebook.com >](#)

Tetszik 132

Tetszik 0

[2 komment](#)

Címkék: [könyvtár oszk](#) [orientalista](#)

KÖVETÉS

10 szempont az ideális és praktikus házt...

A sorozatgyilkos Sztálin-szobor

Új, informatikai karrier ingy